

Holden Furber: Rival Empires of Trade in the Orient 1600–1800. Europe and the World in the Age of Expansion, ed. Boyd C. Shafer, Vol. II. Minnesota University Press & London: Oxford University Press 1976. xix + 408 s. Ill. £ 12.25.

I 1948 publicerede Holden Furber sit banebrydende arbejde 'John Company at Work. A Study of European Expansion in India in the Late Eighteenth Century'. Hans tanke var da at udvide denne undersøgelse tilbage i det 18. århundrede; og publiceringen af detaljundersøgelser om denne periode (jvf. HT 12. r. III, 1969, s. 598) markerede den igangværende indsamling og bearbejdelse af materialet hertil gennem 1950'erne og 1960'erne. Da Herbert Heaton (†) og Boyd C. Shafer i slutningen af 1960'erne projekterede den stort anlagte serie 'Europe and the World in the Age of Expansion', var det derfor helt oplagt at bede Holden Furber skrive bindet om den europæiske ekspansion i Syd- og Sydøstasien i det 17. og 18. århundrede. Og man kan kun glæde sig over, at ekspansionshistoriens grand old man påtog sig denne kæmpeopgave.

En fremstilling af denne karakter må selvsagt grundlæggende baseres på den eksisterende forskning. En betydelig del af denne forskning er af relativ høj alder; dens emne er i overvejende grad den nationale ekspansion; og det nationalt glorificerende indtager sammen med det eksotiske og det personcentrerede en fremtrædende plads. Furber har dog også kunnet støtte sig til de senere års mere økonomisk og sociologisk orienterede forskning, blandt andet i form af endnu upublicerede disputatser, hvor han selv har virket som bedømmer. Og endelig har han kunnet udnytte de mange udskrifter, som han gennem 1950'erne og 1960'erne har taget i engelske, hollandske, franske, belgiske, svenske, danske og indiske arkiver. Skal man sammenfattende karakterisere materialesituationen i forhold til bogens erklærede mål – nemlig at betragte ekspansionen såvel fra Asien som fra Europa, og at se den europæiske ekspansion som et hele snarere end som isolerede nationale aktiviteter – må den karakteriseres som realistisk for et projekt af denne art.

Værket er opdelt i en mere deskriptiv del I, 'The Making of Empires', og en mere analyserende del II, 'The Structure of Empires'. I første del beskrives det hollandske og det engelske ostindiske kompagnis opbygning af handelsimperier, samt de fejlslagne franske forsøg på at efterligne Amsterdam og London; og i sammenhæng hermed behandles de små nordeuropæiske kompagniers aktiviteter og deres betydning for navnlig den britiske ekspansion. I anden del analyseres og sammenlignes de enkelte kompagniers strukturer; og det brede spektrum af asiatiske varer, som de handlede med, bliver præsenteret. Et gennemgående tema i bogen er den europæiske deltagelse i den interasiatiske søhandel, den såkaldte 'country trade'. Siden 'John Company' har det været Furber's hovedtese, at de enkelte handelskompagniers succes respektive deres fiasko i væsentlig grad måtte forklares udfra deres deltagelse i 'the country trade'; og i det store kapitel VI 'Country Trade and European Empire' får fænomenet en sammenfattende behandling. I det afsluttende kapitel VII om 'Europeans among Asians' giver Furber en velskrevet og nuanceret præsentation af en overvejende harmonisk sameksistens med kun få berøringsflader, på et tidspunkt hvor europæisk territorial ekspansion, kulturel arrogance og racefordomme endnu ikke havde sat sit præg på forholdet mellem asiater og europæere.

'Rival Empires of Trade' er den første forskningsbaserede helhedsfremstilling af den europæiske ekspansion i Syd- og Sydøstasien i det 17. og 18. århundrede; og allerede i den helhed og overskuelighed, som Furber har formået at bibringe dette vældige emne, ligger en af bogens meget store fortjenester. Få formår endvidere som Holden Furber at realisere det angelsaksiske ideal at kombinere lærdom med lethed i skrivemåde; og det er i høj grad lykkedes Furber at formidle sin viden og indsigt til de 'persons from all walks of life', som bogen angiveligt (s. xiv) er skrevet for. Herudover rummer værket –

både på og mellem linierne – en rigdom af iagttagelser, synspunkter og nuanceringer, som for specialisten gør læsningen – og genlæsningen – til en frugtbar beskæftigelse.

'Rival Empires of Trade' er et pionerarbejde; og som alle pionerarbejder afdækker det lakuner i vor viden og giver anledning til overvejelser, spørgsmål og indvendinger. De følgende kommentarer vil berøre fire hovedproblemer, nemlig fremstillingsformen, den kronologiske disposition, den geografiske balance, og endelig 'the country trade'.

Fremstillingsformen er udpræget personcentreret. I en vis udstrækning kan personcentrering være et velegnet pædagogisk middel; og som sådan er det da også blevet brugt adskillige steder. Andre steder synes personcentreringen derimod snarere at afspejle en umiddelbar afhængighed af ældre forskning af netop denne karakter og af de typer af publiceret materiale, som har været lagt til grund for vedkommende afsnit. Selv udtrykker Furber forbehold (s. xiv) med hensyn til kvantificering og til en moderne tekniks muligheder for at udnytte kompagniarquivers vældige datamængder. Det er hér vanskeligt at dele Furber's bekymring for, at økonomisk historie og kvantificering i sig selv skulle medføre, at mennesket blev elimineret fra den historiske fremstilling. Tværtimod ville en højere grad af kvantificering formentlig netop have bidraget til større klarhed og overskuelighed. Og det gælder ikke mindst overfor de ikke-initierede læsere, som savner forudsætningerne for at kunne vurdere repræsentativiteten bag bogens mange personificerende eksempler.

Den kronologiske opdeling falder i tre tidsafsnit: 1600–1713, 1713–omkring 1760, og 1760–1800. De har fået tildelt henholdsvis 75, 15 og 10 procent af pladsen; og det rejser unægtelig spørgsmålet hvorvidt det på baggrund af de tre tidsafsnits relative betydning kan karakteriseres som en rimelig disposition. Tidsrummet 1600–1713 – som er behandlet meget bredt og detaljemættet og som i udstrakt grad er baseret på publiceret materiale, frem for alt 18 binds udgaven af 'Early Factory Records' – synes vanskeligt, og ihvertfald ikke for det engelske kompagnis vedkommende, at kunne gøre berettiget krav på så megen plads. Denne disposition føles endvidere yderligere utilfredsstillende, fordi den sker på bekostning af den meget væsentlige periode fra 1760 til 1800, hvor the East India Company udviklede sig fra et rent handelsforetagende til hersker over nogle af Indiens rigeste og tættest befolkede områder. Denne periode foreligger ganske vist forskningsmæssigt relativt vel belyst, blandt andet takket være Furber's egen indsats. Men for bogen – og formentlig også for serien – føles den summariske behandling af sidste halvdel af det 18. århundrede som en svaghed.

Den geografiske balance kommenterer Furber selv (s. xiii), idet han med henvisning til sin egen forskningsmæssige baggrund erkender at have 'centered more on the Indian subcontinent than on other parts of the East'. En vis centrering omkring ekspansionen i Indien på bekostning af ekspansionen i Indonesien kunne for så vidt have været forsvarlig, og på baggrund af Furber's dybe fortrolighed med Indien måske også hensigtsmæssig. Som bogen foreligger, er balancen imellem Sydasien og Sydøstasien imidlertid blevet grundlæggende skæv. Den meget summariske behandling af den hollandske aktivitet i Sydøstasien kan ikke forklares ud fra materialesituationen. Den ældre hollandske forskning er generelt af samme kvalitet som den forskning, Furber har bygget på for Indiens vedkommende; og det hollandske publicerede materiale er fuldt så omfangsrigt og interessant som det engelske. Den hollandske ekspansion i Indonesien og frem for alt på Java frembyder et af periodens interessanteste eksempler på et handelskompagnis etablering af økonomisk og politisk kontrol med et højt udviklet asiatisk område. Den summariske behandling af ekspansionen i Sydøstasien føles derfor i sig selv som en mangel ved bogen. Og hertil kommer, at den udelukker en frugtbar sammenligning med den form for økonomisk og politisk kontrol, som det engelske kompagni begyndte at etablere i Indien efter 1757, godt hundrede år efter at Batavia havde vist vejen.

'Country trade' er som nævnt bogens hovedtema. Holden Furber er selv den første, som for alvor har henledt forskningens opmærksomhed på dette fænomen og dets betydning. Bogen rummer da også den hidtil bedste og grundigste redegørelse for fænomenet i Syd- og Sydøstasien i tiden mellem 1600 og 1800; og kapitel VI om 'Country Trade and European Empire' må fremhæves som bogens interessanteste. Og selvom Furber med rette understreger vor endnu ret begrænsede viden om disse aktiviteterets omfang, er han dog istand til at meddele nogle meget plausible skøn herover. Furber nøjes imidlertid ikke med at beskrive 'the country trade'. Han anvender den også som en forklaring, på det franske kompagnis fiasko og det hollandske kompagnis stagnation, og på det engelske kompagnis økonomiske og politiske succes. Furber peger med rette på den meget markante korrelation imellem væksten i 'country trade' under engelsk flag og det engelske kompagnis fremgang. En mulig årsagssammenhæng – nemlig at væksten i 'country trade' under engelsk flag var forudsætningen for kompagniets fremgang – må absolut betragtes som en interessant hypotese. Men at der i bogen er ført egentligt bevis for denne årsagssammenhæng, således som Furber synes at mene (s. 265), er næppe rigtigt.

'Rival Empires of Trade' repræsenterer en vældig arbejds- og forskningsindsats. Bogen står som et respektindgydende monument over Holden Furber's forskning igennem et halvt århundrede; og som i hans øvrige arbejder lige siden disputatsen i 1929 om Henry Dundas er den præget af hans varme og levende optagethed af menneskene i ekspansionshistorien. Det ville være et særsyn, om ikke et værk af denne kronologiske, geografiske og tematiske bredde affødte spørgsmål og indvendinger. Grundlæggende vil 'Rival Empires of Trade' fremover stå ikke blot som det centrale værk for enhver, der ønsker viden om den europæiske ekspansion i Syd- og Sydøstasien i det 17. og 18. århundrede. Bogen vil også være et inciterende og frugtbart udgangspunkt for den videre forskning.

Ole Feldbæk

Peter Laslett: Family life and illicit love in earlier generations. Cambridge University Press 1977. 270 s. Paperback. £ 4.95.

Genstanden for Laslett's bog er 'all aspects of family life'. Baggrunden for emnevalget og formålet med fremstillingen er uoplyst. Det samme gælder værkets afgrænsning i tid og rum. Indholdet – såvel tekst som de fremlagte tidsserier – antyder imidlertid, at forfatteren fortrinsvis har tankerne henvendt på perioden ca. 1500–ca. 1880 i så forskelligartede befolkninger som engelske, japanske, øst-, syd- og centraleuropæiske, islandske og nordamerikanske lokalsamfund, herunder slavebefolkningerne på en række sydstatsplantager. I forbindelse med præsentationen af en omfattende samling kaleidoskopiske empiriske tidsserier kommer Laslett ind på så forskelligartede emner som familiens og husstandens socio-demografiske karakteristika indenfor den vestlige kulturkreds, forældreløshed og stiftforældre, uægteskabelige fødsler og førægteskabelige konceptioner, aging (d.v.s. udviklingen i andelen af totalbefolkningen i de ældre aldersklasser) før og nu, udviklingen i gennemsnitsalderen ved første menses i Europa siden middelalderen samt familie- og husstandsstrukturer på slaveplantager i USA.

Et broget og mangeartet statistisk materiale kombineret med mangelfuldt definerede problemstillinger er sjældent et heldigt udgangspunkt for videnskabeligt arbejde. En fare er, at teksten bliver en kommentar til et mere eller mindre tilfældigt udpluk af tabeller. En anden fare består i, at forfatteren føres ind på et stort antal emneområder og ikke tager sig tid og plads til at behandle blot et enkelt eller nogle få af dem mere dybtgående, deres vigtighed i øvrigt uførtalt. Hist og her opregnes i værket en række deter-